

Tatiana Botnaru

ARHETIPURI SOLARE ÎN POEZIA CONTEMPORANĂ

Atât în poezia populară, cât și în scrierile literaturii contemporane există un cult al astrului solar privit sub un unghi specific al raportului dintre mit și realitate. „Întruchipare a luminii diurne cu toate valențele ei spirituale și psihologice”, „izvor al vieții și al morții”, „personajul central al miturilor solare” [1, p. 429], el devine un imbold creator pentru realizarea unor opere unde „noțiunile tradițional-modern, împrumut-interpretare originală” vor fi subordonate noii sinteze ca fapt artistic de neconfundat” [2, p. 186]. V. Alecsandri și G. Coșbuc, iar mai apoi L. Blaga, N. Stănescu, I. Alexandru au plămuit imnuri metaforice închinare luminii, au asociat-o în permanență cu trăirile interioare ale omului, au intuit reflexele solare drept un simbol al perenității vieții, iubirii, naturii. De la M. Isanos până la generația lui Gr. Vieru și L. Damian, poezia Basarabiei se alimentează din „mitul darnic al luminii” suprapus polarității sale fundamentale, trăgându-și originea dintr-o serie de credințe și ritualuri solare.

„Soarele, scria Michael Ferber într-un *Dicționar de simboluri literare*, este un fenomen atât de copleșitor și atât de fundamental pentru viața pământească, încât semnificațiile lui în mitologie și literatură sunt prea multe pentru a putea fi numărate” [3, p. 246]. La rândul său, Umberto Eco [4, p. 20] explică acest fenomen, sprijinind afirmația cu privire la poetica operei deschise care, de altfel, admite polivalența de semnificații la studierea temelor sacre venite prin filiera mitului folcloric. Astfel, în poezia *Mitologice* de P. Boțu divinizarea soarelui capătă o semnificație similară cu preistoria daco-romană, apariția lui se manifestă prin confruntarea dintre viață și moarte. Coborârea zeilor către ospățul gliei culminează cu o izbucnire „saturnală”, unde din magma zbuciumată a universului se desprinde lumina și adevărul. Prin suprapunerea mai multor straturi culturale, autorii contemporani dezvăluie o cosmogonie existențială ce se profilează pe fonul proiecției mitologice a fenomenelor solare. Este creat un tărâm ontologic specific determinat de o evaziune cosmică în univers, acolo unde se condensează misterele lumii. Personajul liric al poeziei contemporane coboară „de la curțile dorului” „în tinda noii lumini”, pentru a cugeta despre perenitatea mitului solar și traiectoria luminii dispersată spre orizonturi infinite. Este o lumină selenară, „de dincolo de lumi venind/ Și niciodată poposind” (I. Alexandru), ca în cele din urmă să capete asociația unor simetrii imateriale, acolo unde percepția mitică „nu cunoaște fantasticul propriu-zis” [5, p. 45], creând asociația unui

„...Răsărit ce nu se mai termină,
Lumină lină din lumină lină

Ioan Alexandru. *Lumina lină*

Versul aprofundează ideea de perenitate și nemurirea sufletului, se are în vedere acea sobrietate miraculoasă, unde s-au concentrat ideile de materialitate și spiritualitate zămislite de veacuri în accepția populară. Prin convertiva elementului mitic, această „lumină lină” capătă o semnificație complexă, relevă tentația unei descătușări simbolice de spasmele întunericii. Însuși omul este un izvor nesecat de lumină, iar evaziunea sa în univers pare să fie marcată de ritmurile luminii solare.

Mitologia populară pune la dispoziția scriitorilor o bogată gamă de reprezentări simbolice iluminiscente, care amplifică tabloul liricii curente. Permanentă în operele populare, imaginea luminii se convertește deseori în scrierile literare în lacrimă, în bob de rouă neîntinat, în strop de soare. Este o metaforă interiorizată a trăirii umane, un punct de legătură dintre om și măreția cosmosului. Lacrima ancestrală a lui L. Blaga este soarele, un permanent izvor de lumină și revelație sufletească.

Soarele, lacrima Domnului,
Cade-n mărire somnului.

Inima

În universul lui D. Matcovschi metafora convertirii solare sugerează permanență în schimbare, în „marea trecere”, scurgere dureroasă de timp fără scurgere.

Numai Soarele-a rămas
Ban de aur până azi,
Sfântă lacrimă pe-obraz.
Numai Soarele cel Mare,
Care-apune și răsare.

Numai soarele

„Soarele cel Mare”, e o metaforă ce poartă titlul unei cărți semnate de D. Matcovschi, are o valoare arhetipală și corespunde unor metamorfoze sufletești de nuanță mitică, este o stare de reflecție a spiritului poetic cu „sfânta lacrimă pe obraz”. Lacrima plânsă a lui Ion Vinea se risipește în cenușa timpului. Lacrima din versul lui D. Matcovschi stă la hotarul timpului asemenea astrului ceresc, acolo unde

Munții s-au prăbușit,
Drumul s-a mai lărgit,
S-au apropiat malurile,
S-au liniștit valurile,
Au căzut amintirile,
Au crescut cimitirele.

Numai soarele

Imaginea soarelui - „lacrimă pe-obraz” declanșează o iluminare totală ca „în ziua dintâi”. Blagianul „Să fie lumină” substituit prin formele alegorice ale mitului se îngemănează într-un fel oarecare cu seninătatea lăuntrică pe care o emană muza lui D. Matcovschi în percepția mitico-poetică a lumii.

Totul s-a luminat,
Totul s-a deșteptat...

Numai soarele

D. Matcovschi depășește asimilarea mitului folcloric al soarelui, schimbând înțelesurile inițiale și înlocuind cerințele prin simbol. Recuperarea straturilor mitice are loc prin revenirea continuă la laitmotivul luminii, care variază în funcție de caracterul intertextual al semnificațiilor poetice, de la viziunea mitică spre cea metafizică, spre o concepție apropiată de intuiția folclorică. Invocarea luminii e o deplasare de accent spre

nucleul interior al existenței, spre o fenomenologie a spiritului cu o vastă sferă de cuprindere a identităților solare.

– Cum mai tace, mări mamă
Floarea cea de răsărită!
– Acea floare, dulce-o mică...
Este logodită.

– Cum mai cântă glasul mierlei
Printre frunze, mări tată!
– Acea pasăre, copile,
Este măritată.

Cântec

De subliniat, reluarea motivului mitologic al soarelui nu înseamnă renașterea sacrului, dimpotrivă, este expresia unei totale detașări de semnificațiile religiozității cosmice. Soarele umanizat al lui Gr. Vieru, „cald și tânăr”, este amplasat în contextul unor manifestări ceremoniale, „vrea să se însoare”, ceea ce nu semnifică altceva decât personificarea germinativă a naturii înțeleasă în succesiunea ei dialectică. Nu numai soarele, dar întreg universul în poezia lui Gr. Vieru ajunge la o condiție maritală, își găsește resurrecție într-o procesualitate infinită.

Intimizarea elementelor solare are loc prin intermediul unor asociații metaforice firești. Căderea astrilor cerești, o imagine des întâlnită în mitologia folclorului românesc, se impune ca o situație de limită la hotarul unor stări și sentimente contradictorii.

Soarele jos a picat,
Soarele, soarele,
Ca rochia ta din pat,
Soarele, soarele.

Grigore Vieru. *Cad pe ape*

Nelipsită de o oarecare nuanță banală, comparația e disponibilă spre o consonanță simbolică cu arhetipurile solare și elementele ancestrale ale universului. Chiar și în căderea florilor de tei sau „lunecarea” stelelor, poetul surprinde revelația mitologică a luminii, care înveșnicește și permanentizează, purifică lumina dragostei, așa cum ne mărturisește într-o vibrantă confesiune lirică.

De sub tei ce înflorește Ea frumoasă se pornește „Rămâneți cu bine doi, Tei cu tremurate foi”.	– O, drum bun! Nu-s unul oare? Printre foi ca printre lacrimi Răsărea și sfântul soare. <i>Femeia, teiul</i>
---	---

La fel ca în viziunea populară asistăm la un spectacol ceremonial, de o pronunțată notă dramatică, unde participă deopotrivă atât elementele cosmosului, cât și cele pământești. Soarele și Luna coboară din înălțimea lor solitară „printre foi ca printre lacrimi”, „printre genele femeii”. După sugestia unei admiratoare a creației lui Gr. Vieru din Franța, pare că asistăm la „un tip de poveste” similară „unei stări primare, geomorfe a vieții pe pământ reprezentată prin asocierea vegetalului [6, p. 53]. Gr. Vieru corelează elementele vegetale cu aștrii cerești și creează o atmosferă de luminozitate orientată spre un complex de imagini și simboluri de sorginte mitică. Chiar și dorul, o stare sufletească de altitudine a eroului vierean, își are dezlegare într-un spațiu sacralizat condensată până la saturație de lumină și mirozna copleșitoare a florilor de tei.

Curge izvorul,
Grâul răsare,
Acolo pe unde
Trec urmele tale;

Vălură dorul,
Des ca o iarbă,
Parcă răspunde,
Parcă întrebă.

Grigore Vieru. *Acolo pe unde*

Invocarea potențelor germinative ale naturii în viziunea lui Gr. Vieru are consonanțe mitice cu L. Blaga, ele vin din înțelegerea comună a evoluției universului și se profilează în conformitate cu „riturile destinate să asigure creșterea și fecunditatea, adică „posibilitățile germinatorii” își vor „face loc spre zărilor exterioare ale realului” [7, p. 5]. Legătura cu arhetipul solar este atât de pregnantă, încât la un moment dat cititorul are senzația „de transformarea Soarelui în fecundator și creator specializat”, [8, p. 123] prin calitățile sale magice el deține capacitatea de regenerare, la fel cum Magma Mater domină, substanțializează existența omului și a naturii. De exemplu:

Doamne, ce blând munte,
Lai – lăișor!
Printre păsări multe
Lai – lăișor!
El nu-mpărtășește,
Lai – lăișor!
Ci îmi părintește
Lai – lăișor,
I-auzi cum mai cântă.
Lai – lăișor.

Grigore Vieru. *Pe frunză închinare*

Din semnificația metaforelor de geneză populară distingem o filozofie existențială încadrată în parametrii unei viziuni arhetipale. Anturajul cosmic se lărgește și descinde într-un moment plener de admirație. Încântarea în fața lumii se conjugă cu reverie unei dragoste pământeste călăuzită de o divinitate mitică solară asociată cu zeițele – mume. Gr. Vieru păstrează autenticitatea folclorică a arhetipului solar și merge direct la transpunerea intonației populare, fără cizelări și amplificări de prisos. Formula poetică tradițională îl orientează spre o intimizare a structurilor baladești unde din asociațiile solare poate fi depistat „un simbolism cristologic”, „idea statorniciei din veac a ritmurilor primare ale vieții” [9, p. 27]. Îndemnul folcloric îl determină pe Gr. Vieru să se reintegreze într-o continuă atmosferă de sărbătoare, iar prin succesiunea detaliilor simbolice să participe la un act solemn de inițiere

Tu, Domnule, al nostru,
Ce porți pe cap cunună,
Străvechiul Soare ziua,
Iar noaptea mândra Lună.

Tu, Domnule

De subliniat, în poezia contemporană, simbolul folcloric al soarelui își găsește justificare în sine prin însăși concepția estetică a scriitorilor, prin intermediul unor analogii metaforico-simbolice profund sugestive, capabile să concentreze elementul mitico-folcloric în viziuni inconfundabile. Gr. Vieru sau D. Matcovschi, L. Damian și alții au

ilustrat prin probe artistice de valoare sinuozițiile sufletului omenesc, în planuri afective aparent contradictorii, autorii fie că încearcă o senzație de cutremur în fața imensităților astrale, fie că le coboară la nivelul obișnuințelor pământești, ceea ce ne determină să aprofundăm ideea, că riturile solare se vor menține în contextul tradițional al poeziei contemporane prin păstrarea „matricei stilistice” și esențializarea substraturilor mitice ale culturii noastre moderne.

Referințe bibliografice

1. Ivan Evseev. *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*. – Timișoara, 1997.
2. Gheorghe Ciompec. *Motivul creației în literatura română*. – București, 1979.
3. Michael Ferber. *Dicționar de simboluri literare*. – Chișinău, 2001.
4. Umberto Eco. *Opera deschisă*. – București, 1969.
5. O. Papadima. *O viziune românească a lumii*. – București, 1941.
6. A. Rusu. 15 iunie // Mihai Eminescu. Buletin. Serie nouă, 2005, nr. 3.
7. M. Cimpoi. *Centenar Lucian Blaga*. – Cluj-Napoca-Paris, 1995.
8. M. Eliade. *Traite d'histoire des religions*. – Paris, Rkoiat, 1964.
9. A. Fochi. *George Coșbuc și creația populară*. – București, 1971.

Institutul de Filologie
(Chișinău)